

**Mijn lied
mijn leed
mijn hartstocht**

Het leven van Jacob Israël de Haan (1881-1924)

**Mijn lied
mijn leed
mijn hartstocht**

Het leven van Jacob Israël de Haan (1881-1924)

Erik Schaap

Eerste druk 1999

Derde, aangevulde en deels herziene druk 2018

© Erik Schaap

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photo-print, microfilm or any other means, without permission from the author.

Aan de lateren

Wat ik geschreven heb, dat blijft geschreven.

Wat ik misdreven heb, dat is gedaan.

Ik sterf getroost. Maar zij, die later leven

Zullen mijn lied, mijn leed en mijn hartstocht verstaan.

‘Naar vriendschap zulk een mateloos verlangen’ Het leven van Jacob Israël de Haan (1881-1924)

‘Dikwijls droom ik dat ik in de hel ben. Na het ontwaken bemerk ik, tot mijn schrik, dat ik in Holland ben’, schreef Jacob Israël de Haan aan het begin van de twintigste eeuw. De in Zaandam opgegroeide ‘dichter van het joodse lied’ kon zijn draai niet vinden in de Lage Landen. Maar ook in Palestina, waar hij dacht beter tot zijn recht te komen, lukte het hem niet om te aarden. Van zijn puberjaren tot zijn dood, en zelfs daarna, was hij controversieel en riep hij weerstand op. Zijn koppige houding en zijn principes kostten hem vele vriendschappen en uiteindelijk zelfs het leven.

De romancier, verslaggever, homo-emancipator en politicus kreeg als gevolg van zijn levenswandel nooit het eerbetoon dat hij volgens kenners verdiende. ‘Te rechts voor rechts, te links voor links, te geëmancipeerd voor een collectieve emancipatie, te individualistisch voor welke gemeenschap dan ook’, typeerde een van zijn biografen de man die voorbestemd was om onderwijzer te worden, maar de geschiedenis in ging als een omstreden auteur.

Jacob (volgens de geboorteakte Jakob) Israël de Haan wordt op 31 december 1881 geboren in het Drentse Smilde. Zijn vader, Izak de Haan (1839-1924), is een arme gazzen; een joodse geschiedenis-onderwijzer, voorlezer in de synagoge en ‘beestensnijder’. Moeder Betje Rubens (1852¹-1912), de tweede vrouw van Izak, komt uit de geschiedschrijving naar voren als een intelligente, belezen vrouw. In

---

¹ Diverse bronnen vermelden verschillende geboortedagen, -maanden en zelfs -jaren van Betje Rubens. Zo houdt De Haan-biograaf Jaap Meijer het op 1852, terwijl het bevolkingsregister van Zaandam 1853 én 1854 als geboortjaar vermeldt.

hetzelfde jaar als Jacob, op nieuwjaarsdag 1881, komt Carolina Lea ('Lientje') ter wereld, een van zijn zeventien broers en zussen. Het merendeel van deze kinderschaar overlijdt op jeugdige leeftijd. Lientje niet. Ze zal later als schrijfster bekendheid krijgen onder de naam Carry van Bruggen.

Het gezin De Haan verhuist van Smilde naar Gorredijk en vervolgens, in 1885, naar Zaandam. Jacob brengt er het grootste deel van zijn jeugd door, van zijn derde tot zijn veertiende. In 1896 verlaat hij het ouderlijk huis en gaat op gezag van zijn vader naar de Rijkskweekschool voor Onderwijzers in Haarlem. Hij keert in de weekenden en vakanties overigens nog wel regelmatig terug naar Zaandam en zal in 1902 zelfs weer even zijn intrek nemen in het ouderlijk huis. Maar in Haarlem brengt Izak zijn zoon in eerste instantie onder bij diens oom Gerson. Deze wiskundeleraar geeft de jonge kwekeling als voorbereiding op zijn nieuwe school wat bijlessen. Na een paar weken wordt Jacob opgenomen in een door de directeur van de Rijkskweekschool geregeld kosthuis. Het komt Jacob, die zich wil ontworstelen aan de familiecontrole, goed uit. Zijn nieuwe, blinde hospes biedt hem de kans zich in grote vrijheid te ontplooien. Het is echter een weelde die hem zwaar op de schouders drukt, zo analyseert hij zelf in een brief aan een vriend: 'Dat was geen goed huishouden voor een jongen van 'n jaar of 14 zoals ik toen was. (...) Altijd was ik alleen. De jongens hielden niet van me, buitendien was ik telkens zeer ziek.'

Het schoolhoofd noteert in december 1899 in een verslag over De Haan: 'J.I. de Haan is een kwekeling, dien men niet spoedig vergeet. Hij maakt een onaangename indruk, maar door zijn verdienste wordt die later wel wat uitgewischt. Hij heeft zijn hoofd vol oude-mannenwijsheid. Spreekt over Fr v Eeden, Multatuli en Shakespeare, of het zijn vrienden waren.'